

Suzan van Dijk
"Littérature" is vrouwelijk

Vrouwelijke auteurs waren er vroeger niet, lijkt het. Althans, in de voor het voortgezet onderwijs bedoelde overzichten van de Franse literatuur worden ze nauwelijks genoemd. Die afwezigheid is wel te verklaren, maar is toch onjuist. Bovendien is hij betreurenswaardig, gezien het relatief grote aantal vrouwelijke leerlingen in de groepen Frans. In het onderstaande licht ik mijn standpunt toe. Ik heb het daarbij vooral over de geschiedenis: alle eeuwen voor 1950. Dankzij de vertalingen van het werk van Duras en Ernaux, de erkenning voor Yourcenar en Beauvoir, worden fragmenten uit hun werk nog wel eens in vernieuwde versies van literatuurboeken toegevoegd. De vroegere periodes worden dan meestal niet herzien.

De afwezigheid van vrouwelijke auteurs in literatuurgeschiedenissen zou verklaard kunnen worden door te verwijzen naar de moeilijkheden die deze vrouwen al bij hun leven als schrijfster ondervonden: 'notre Sexe en Littérature est un défaut auprès des hommes'. Zo beklagde een, overigens onbekende, lezeres van het *Journal des Dames* zich in 1762. En de tamelijk negatieve houding van veel critici uit die tijd bevestigt haar woorden. Ook andere vrouwen laten zulke geluiden horen. Van de anonieme briefschrijfster weten we niet welke literaire pretenties ze eigenlijk had. Maar de Nederlandse Magdalena van Schinne bijvoorbeeld, die aan het eind van de 18e eeuw in het Frans een dagboek bijhield, ging er wel degelijk van uit dat ze dankzij dat 'littéraire' werk een eeuw later beroemd zou zijn. Het handschrift is recentelijk teruggevonden en alsnog uitgegeven.

Toch waren er ook toen vrouwen die in hun éigen tijd succes hadden met hun werk, zoals uit aantallen herdrukken duidelijk blijkt: vooral schreven ze romans - hét nieuwe genre van de 18e eeuw. Dat de publicatie niet probleemloos verliep, blijkt uit de frequentie van anoniem werk, en later, in de 19e eeuw, uit het aantal vrouwen die onder mannelijk pseudoniem schreven. Het beroemdste geval is natuurlijk dat van Aurore Dudevant, die George Sand werd. Zij was tot het gebruik van een schuilnaam gekomen, mede door de houding van haar schoonmoeder, die haar had toegevoegd: 'j'espère que vous ne mettez pas le nom que je porte sur des couvertures de livres imprimés?'. Zoals bekend heeft Sand een uitgebreid oeuvre bij elkaar geschreven, met de opbrengst waarvan ze haar kinderen en kleinkinderen onderhield, en dat internationaal erkenning heeft gekregen.

De relatie tussen vrouwen en literatuur is altijd complex geweest, dat blijkt wel uit deze enkele voorbeelden. Inmiddels is er in de 20e eeuw een hele lichter vrouwelijke auteurs, die een andere houding kan aannemen ten opzichte van het eigen schrijven. Sommigen stellen nadrukkelijk het

vrouwelijke schrijverschap aan de orde, zoals Hélène Cixous in *La Venue à l'écriture*. Anderen voelen zich juist niet meer schrijvende vrouw, maar als schrijver 'neutraal', zoals Nathalie Sarraute: 'Quand je travaille je ne pense pas en tant que femme'; en Marguerite Yourcenar voert nadrukkelijk een mannelijke hoofdpersoon op, sprekend in de ik-vorm.

Dat betekent echter niet dat nu de problemen zijn opgelost. Die uit de geschiedenis zijn niet meer op te lossen, maar je kunt je er wel van bewust zijn. Dezelfde Yourcenar realiseerde zich bij haar ontvangst in de Académie Française, als eerste vrouw in 350 jaar, dat ze daar stond 'accompagnée d'une troupe invisible de femmes qui auraient dû, peut-être, recevoir beaucoup plus tôt cet honneur'. Deze onzichtbare vrouwen, ieder potentieel lid geweest van de Académie Française, verdienen kennelijk grotere bekendheid dan ze nu krijgen. Ze hoeven ook zeker niet allemaal onbekend te blijven voor Nederlandse leerlingen die de Franse literatuur bestuderen.

Maar de gangbare literatuurboeken geven die leerlingen geen besef van de evolutie die er op dit gebied plaats heeft gevonden. Dat is jammer omdat het voor met name vrouwelijke leerlingen een belangrijk gegeven is.

Het is bovendien jammer dat die leerlingen, wat de schoolboeken betreft, systematisch teksten voorgeschoteld krijgen waarin een mannelijk perspectief overheerst. Het lijkt me niet juist om te denken dat de docenten - ook voor 3/4 vrouw tenslotte - het zelf zo prettig vinden, dat ze zich in de positie van Ronsard's 'Mignonne' of zelfs van 'Hélène' moeten verplaatsen, en niet in de situatie van Louise Labé - al is die natuurlijk 'navrée en toutes parts'.

De alom gereproduceerde scène waarin Voltaire's *Candide* zich in Suriname over de verhoudingen verbaast, zou goed vervangen kunnen worden door een fragment uit Françoise de Graffigny's, niet minder kritische, *Lettres d'une Péruvienne*. Daarin beschrijft de Peruaanse Zilia, door de Spaanse kolonisatoren meegevoerd naar Europa, haar situatie en geeft ze haar mening.

In het werk van dergelijke auteurs zijn mooie en uitstekend voor school geschikte teksten te vinden. Een thematische werkwijze gericht op de vrouw-aspecten is dan lang niet de enig mogelijke, al blijkt die vooral in volwassenen-groepen zeer aan te slaan: het 'proto-feminisme' van Christine de Pisan; de verhouding moeder-dochter in de brieven van Marie de Sévigné; de anti-huwelijkse opstelling van de vrouwelijke personages bij Marie-Jeanne Riccoboni. Een bezwaar is dat daardoor lijkt alsof vrouwen-teksten alleen voor vrouwen interessant zouden zijn.

Dat dit niet zo is, kan heel goed worden getoond, aan de hand van andere thema's, of in een historische benadering: als in de Middeleeuwse literatuur de Tristan-materie behandeld wordt, kan dat gebeuren naar aanleiding van één van de Lais van Marie de France. Als de Italiaanse oorsprong van de Renaissance ter sprake komt, is het een goed moment om één van de

verhalen uit de *Heptaméron* van Marguerite de Navarre te laten lezen. En zo zijn er nog veel voorbeelden te noemen.

Benadrukt kan worden dat voor de genoemde en voor tal van andere vrouwelijke auteurs de literaire waarde niet ter discussie hoeft te staan. Die is inmiddels onderwerp geweest van genoeg studie: daar ligt het probleem niet meer. Het is, lijkt mij, niet de bedoeling dat een schoolboek initiatief ontplooit voor de herwaardering van ten onrechte onderschatte auteurs. Er moeten bij het maken van een overzicht natuurlijk keuzes worden gemaakt, maar waarom dan (bijvoorbeeld) de auteurs van *Franse Literatuur vanaf 1600 tot heden* wél 7 bladzijden fragmenten van Rétif de la Bretonne geven, en voor de 18e en de 19e eeuw niet één vrouwelijke auteur, is niet duidelijk.

In het bovenstaande zijn bovendien alleen schrijfsters genoemd van wie recente edities en eventueel zelfs vertalingen bestaan. De leerlingen kunnen er dus ook buiten de lessen makkelijk mee in contact kunnen komen. Kortom, wat let ons eigenlijk?

Als de voorzitter van de Emancipatieraad constateert dat het emancipatie-beleid in de laatste acht jaar in Nederland nauwelijks vooruitgang heeft geboekt, dan ligt het natuurlijk niet alléén aan de afwezigheid van Franse schrijfsters in de literatuurles. Maar 'het doorbreken van traditionele beeldvorming over mannen en vrouwen' (al acht jaar lang één van de voornaamste beleidspunten van staatssecretarissen voor dit gebied) kan ook in literatuurlessen gebeuren - alleen níét, wanneer we wachten op een pasklaar door een uitgever geproduceerd boek.

Samenvattend: bij dezen wil ik graag de belangstelling peilen voor een eventueel binnen de Stichting Promotie Literatuuronderwijs op te richten werkgroep "vrouwenliteratuur". Bekeken zou moeten worden of voor iedere (vreemde) taal een apart groepje nodig zou zijn, of dat de problematiek per taal daarvoor niet genoeg verschilt. Dit zal mede afhangen van het aantal reacties. U kunt zich aanmelden door te schrijven naar het redactie-adres.

Suzan van Dijk (U.v.A.)